

СТРАТЕГІЧНІ ІНТЕРЕСИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

STRATEGIC INTERESTS OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN CENTRAL ASIA

Сабадан О.О.,

*аспірант кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політик
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Статтю присвячено дослідженню стратегічних інтересів Китайської Народної Республіки в регіоні Центральної Азії. Розглянуто два комплекси інтересів, які переслідує Китай, зокрема комплекси безпеки та економічного розвитку. Досліджено зв'язок між цими двома групами інтересів у мисленні китайських політиків. Визначено роль, яку відіграє ініціатива «Пояс та Шлях», у реалізації зовнішньої політики Китаю в Центральної Азії. Також у статті досліджено роль Сінцзян-Уйгурського автономного району у формуванні зовнішньої політики Китаю в регіоні.

Ключові слова: Китайська Народна Республіка, зовнішня політика, Центральна Азія, безпека, економічний розвиток, ініціатива «Пояс та Шлях».

Статья посвящена исследованию стратегических интересов КНР в регионе Центральной Азии. Рассмотрены два комплекса интересов, которые преследует Китай, в частности комплексы безопасности и экономического развития. Исследована связь между этими двумя группами интересов в мышлении китайских политиков. Определена роль, которую играет инициатива «Пояс и Путь» в реализации внешней политики Китая в Центральной Азии. Также в статье исследована роль Синцзян-Уйгурского автономного района в формировании внешней политики Китая в регионе.

Ключевые слова: Китайская Народная Республика, внешняя политика, Центральная Азия, безопасность, развитие, инициатива «Пояс и Путь».

The article is devoted to the study of the strategic interests of the People's Republic of China in the region of Central Asia. Two complexes of interests pursued by China are examined – security and economic development. The article investigates the relationship between these two groups of interests in the thinking of Chinese politicians as well as the role of Belt and Road Initiative in the implementation of China's foreign policy in Central Asia. The article also explores the role of the Xinjiang-Uyghur Autonomous Region in shaping China's foreign policy in the region.

Key words: People's Republic of China, foreign policy, Central Asia, security, economic development, Belt and Road Initiative.

Постановка проблеми. Центральна Азія є одним із регіонів, де зовнішня політика Китайської Народної Республіки (далі – КНР) реалізується на найбільш інтенсивному рівні. Це пов'язано з тим, що в цьому регіоні існують дві такі групи факторів: ті, що впливають на забезпечення зовнішньополітичних інтересів КНР, та ті, що можуть загрожувати національній безпеці Китаю. Важливість цього географічного напрямку зовнішньої політики КНР досліджувався багатьма авторами, які концентрували свою увагу на одному з декількох ключових вимірів взаємодії між Китаєм та регіоном – економічний, енергетичний, безпековий співпраці в рамках Шанхайської організації співробітництва (далі – ШОС). Слабо дослідженим залишається питання про те, які стратегічні інтереси переслідує КНР в Центральній Азії в контексті трансформаційних процесів, що відбуваються в китайській зовнішній політиці в останні роки, зокрема в контексті реалізації Пекіном ініціативи «Пояс та Шлях».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стратегічні інтереси КНР в Центральній Азії розглядалися в різних аспектах: В. Парамонов,

А. Строков, О. Столповський розглядали розвиток зовнішньої політики КНР в регіоні; Ш. Кох, А. Квок розглядали регіональну кооперацію між сторонами в контексті потенційного посилення туризму; Н. Сванстрьом досліджував безпековий вимір відносин між Китаєм та Центральною Азією; М. Тукмадієва вивчала роль Сінцзян-Уйгурського автономного округу в політиці КНР щодо регіону; П. Стронські досліджував взаємодію між Росією та Китаєм у регіоні Центральної Азії; китайські інтереси в регіоні також висвітлені в роботах Б. Маріані, Чж. Міна, Е. Скобела, Е. Ратнера, М. Беклі, Х. Чжао.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – визначити стратегічні цілі, які переслідує КНР у своїй політиці щодо Центральної Азії, зокрема ідентифікувати головні комплекси стратегічних інтересів Китаю в регіоні; визначити зв'язок між інтересами КНР у сфері безпеки та розвитку; визначити роль, яку грає ініціатива «Пояс та Шлях» у зовнішній політиці КНР у регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіон Центральної Азії (Узбекистан, Туркменістан,

Таджикистан, Киргизстан і Казахстан) посідає важливе місце в зовнішній політиці КНР, зважаючи на його близькість до території Китаю та важливе геостратегічне розташування в контексті посилення сухопутних торговельних маршрутів, які Китай здійснює в контексті ініціативи «Пояс та Шлях». У вересні 2013 року президент КНР Сі Цзіньпін здійснив візит до Туркменістану, Узбекистану, Киргизії та Казахстану. Під час візиту до останнього президент КНР уперше публічно виступив із пропозицією побудувати «Економічний пояс Шовкового шляху» [1].

Варто зазначити, що Центральна Азія ніколи не займала перше місце на порядку денному зовнішньої політики КНР. Навіть зараз, незважаючи на китайську активізацію в регіоні, для Пекіна важливішими є питання, що локалізуються у регіоні Східній Азії. Водночас (залежно від збільшення своєї економічної та зовнішньополітичної ваги) Пекін був змушений усвідомити неможливість вибудовування і вдосконалення комплексної безпеки своєї країни без урахування фактора Центральної Азії.

Історично першою групою стратегічних інтересів, які Китай став переслідувати у своїй зовнішній політиці в Центральній Азії, стали інтереси у сфері безпеки. Із розпадом Радянського Союзу всередині Китаю постало логічне питання безпеки західних кордонів та прикордонних територій. Питання безпеки в Сіньцзян-Уйгурському автономному районі (далі – СУАР) є досить чутливим для китайської влади, зважаючи на велику сукупність причин, головними з яких є значне відставання останньої в рівні доходів від східних провінцій, а також неоднорідний етнічний склад населення, що продукує проблему уйгурського сепаратизму.

Розпад Радянського Союзу створив невизначеність на західних кордонах Китаю. Замість того, щоб мати справу з однією державою (СРСР), Китаю довелося будувати відносини з п'ятьма новими державами, на чолі яких були місцеві національні політичні еліти. Головною ціллю в перші роки для Китаю було переконання нових держав у необхідності дотримуватися принципу «Одного Китаю».

Необхідність забезпечення безпеки західних кордонів стало одним із перших мотивів зближення Китаю з регіоном у форматі ШОС. Попередник Шанхайської організації співпраці, яка наразі об'єднує більшість держав регіону, процес «Шанхай-5» виник із серії переговорів щодо питань кордонів на початку 1990-х років [2]. У 1996 році сторони розширили співпрацю з рахунок заходів із підвищення довіри у військовій сфері, а також зменшення кількості збройних у прикордонних регіонах. Із приєднанням Узбекистану й остаточним оформленням ШОС

у 2001 році, цілі та завдання організації були розширені включно з посиленням співпраці в галузі військової та контр-терористичної співпраці та обміну розвідувальними даними [3]. Якщо на початковому етапі КНР переважно переймався питаннями жорсткої безпеки в прикордонних регіонах, то з вирішенням прикордонних суперечок і створенням ШОС акцент змістився на боротьбу з нетрадиційними викликами безпеці.

Учасникам ШОС удалося випрацювати уніфікований підхід до визначення головних загроз безпеці, боротьбу з якими ставить собі за ціль організація – концепція «трьох сил зла» (тероризм, екстремізм та сепаратизм).

Наразі у вимірі безпеки головним інтересом КНР у регіоні є боротьба з сепаратизмом. Це пов'язано з доктринальною важливістю питання територіальної цілісності держави, яка постала як наслідок рефлексії історичного досвіду пережитого під час «століття приниження» (1839–1949 рр.). Важливе місце в центральноазійському векторі зовнішньої політики КНР відіграє Сіньцзян-Уйгурський автономний район. Кордон Китаю з країнами Центральної Азії проходить лише по території СУАР, а це близько 1700 км кордону з Казахстаном, 1000 км – із Киргизстаном та 450 км – із Таджикистаном. Крім того, регіон та СУАР поєднують спільні історичні, культурні та релігійні зв'язки. Також на території Центральної Азії проживає 300 тисяч уйгурська діаспора (переважно в Казахстані та Киргизії) [4]. Прив'язка проблематики СУАР до проблематики Центральної Азії в мисленні китайських політиків пояснюється побоюванням, що загрози, які виникають на території Центральної Азії, можуть «перелитись» до Сіньцзяну.

Найбільш яскравими проявами сепаратизму на території КНР були уйгурські заворушення, які час від часу відбуваються на території СУАР. Одне з найбільших таких заворушень сталося у 2009 році. Після події президент КНР Ху Цзіньтао заявив, що фундаментальним способом вирішення проблеми Сіньцзяну є пришвидшення розвитку в Сіньцзяні та підвищення рівня життя населення [5]. Згодом СУАР отримав «надзвичайно важливий стратегічний статус» у межах національної програми розвитку. Практичними кроками в цьому напрямі стало створення спеціальної економічної зони в Кашгарі та спеціальної торговельної зони в Коргасі. Такі дії китайського керівництва стали демонстрацією того, що питання розвитку та безпеки тісно пов'язані у свідомості китайських лідерів. У цьому контексті розбудова та підтримка дружніх відносин із керівництвом держав Центральної Азії ставить собі за мету забезпечення того, що сепаратизм у Сіньцзяні не буде підтриманий керівництвом цих держав. Едвард Лемон вважає, що «побоювання, що Афганістан

та Центральна Азія могли б використовуватися радикальними ісламістами як база для радикалізації етнічних уйгурів та потенційно запуск операцій проти Сінцзян, продовжує формувати взаємодію Китаю з країнами Центральної Азії» [6]. Що стосується проблеми уйгурського сепаратизму, Ніклас Сванстрьом вважає, що інтерес у прямому контролі над ситуацією в СУАР змінився більш комплексним інтересом, що полягає в забезпеченні як внутрішньої, так і регіональної стабільності, а також економічного прогресу задля формування умов для довготермінового розвитку [7]. Ендрю Скобел, Елі Ратнер, Майкл Беклі вважають, що Пекін намагається підтримувати мир, прогнозованість та секулярні уряди в країнах Центральної Азії, так як Пекін бачить зв'язок між зовнішніми загрозами та внутрішніми викликами [8].

Як бачимо, наразі загрози безпеці Китаю, які потенційно можуть виникнути в регіоні Центральної Азії, мають нетрадиційний та асиметричний характер. Це є однією з причин того, чому Китай не зацікавлений збільшувати тут свою військову присутність. Іншою причиною є те, що традиційно головним гарантом жорсткої безпеки в регіоні є Російська Федерація. Три з п'яти держав регіону (Казахстан, Киргизія та Таджикистан) є членами Організації договору про колективну безпеку. Пекін претендує на роль постачальника «м'якої» безпеки (англ. – *soft security provider*), що забезпечує безпеку за допомогою економічних інструментів [9].

Другою групою інтересів Китаю в регіоні є економіка та питання розвитку. Протягом 2000-х років спостерігається посилення економічної ролі КНР у регіоні. Об'єм торгівлі з державами регіону (без Туркменістану) з 1992 до 2016 року зріс з 6,3 мільярдів доларів до 93,7 мільярдів доларів (майже в 15 разів) [10]. Ці обсяги торгівлі є малими, порівняно із загальними обсягами торгівлі КНР. Водночас транскордонна торгівля з країнами Центральної Азії є одним з інструментів стимулювання розвитку СУАР. Центральна Азія є важливим елементом китайської стратегії «Іти на Захід», яка має на меті економічне та фінансове стимулювання розвитку менш розвинутих західних провінцій КНР. Відповідно до цієї політики, китайський уряд прагнув вирішити економічну невідповідність, що зростала, між прибережним регіоном та внутрішнім західним регіоном шляхом побудови інфраструктури [11]. У кінці 2016 року був анонсований новий п'ятилітній план розвитку західних регіонів (2016–2020 рр.). Цей період визначений як вирішальний момент для західних регіонів для досягнення трансформації та модернізації. Із 2000 по 2016 рр. Китайський уряд інвестував 635 трлн. юанів (914 млрд. дол. США) у 300 великих проектів (переважно в інфраструктуру та енергетику) у західних регіонах.

За 16 років реалізації плану частка ВВП, яку виробляють 12 західних провінцій, зросла з 17% до 21.2% [12]. У межах цієї державної політики велика роль приділяється заходам відкриття (англ. – *opening up*), головним інструментом якого має стати ініціатива «Пояс та Шлях».

Проголошення ініціативи «Пояс та Шлях» стало природним продовженням цієї політики, ціллю якої є посилення зв'язності із сусідніми країнами, пожвавлення сухопутних торговельних потоків та, як наслідок, посилення економічного розвитку СУАР. У цій стратегії Сінцзяну виділяється роль транспортного центру. Китай інвестував мільярди доларів у розвиток транспортної інфраструктури як частину своєї ініціативи «Пояс і Шлях», а також виробничих потужностей. Інфраструктурні проекти включають вантажну залізницю, що зв'яже китайський порт Ляньюньганг із казахстанським містом Алмати, плани для двох залізничних коридорів між південним Китаєм та Центральною Азією. Що стосується промисловості, Китай побудував у Таджикистані металургійний завод, який відкрився в листопаді 2017 року, а китайські телекомунікаційні компанії Huawei та ZTE Corp. побудували фабрики в Узбекистані. Пекін також планує розвивати казахське місто Хоргос як логістичний та виробничий центр.

У контексті дослідження стратегічних інтересів КНР у Центральній Азії важливо звернути увагу на те, що китайські політики вважають, що проблеми безпеки та розвитку є пов'язаними та контекстуально близькими. У робочому звіті Центрального комітету, з яким виступив Генеральний секретар Комуністичної партії Китаю (далі – КПК) Сі Цзіньпін 18 жовтня 2017 року, декларується «холістичний підхід до національної безпеки», який поєднує внутрішній та зовнішній аспекти безпеки, традиційну та нетрадиційну безпеку, в межах якого КПК зобов'язується охороняти, окрім іншого, інтереси у сфері розвитку [13].

Бернардо Маріані пропонує таку інтерпретацію взаємозв'язку між стабільністю та розвитком, що існує в КНР: національний досвід, особливо в частині СУАР, указує на те, що економічний розвиток має потенціал зменшити або навіть ліквідувати політичну та етнічну напругу [14]. Таким чином, реалізацію ініціативи «Пояс та Шлях» варто розглядати і як інструмент досягнення стабільності та безпеки за допомогою стимулювання економічного розвитку як в СУАР, так і в Центральній Азії.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Двома найголовнішими групами інтересів, що формують зовнішню політику КНР в регіоні Центральної Азії, є проблеми безпеки та економічного розвитку. У регіоні Центральної Азії відсутні помітні жорсткі загрози безпеці. Взаємодія Китаю з державами Центральної Азії формується з огляду

на намагання попередити розвиток сепаратизму в Сінцзян-Уйгурському автономному окрузі.

У найближчому майбутньому зовнішня політика КНР в регіоні реалізовуватиметься переважно за допомогою економічних інструментів. Наразі немає підстав стверджувати, що Китай планує збільшувати власну військово-політичну присутність у регіоні. Це пов'язано з тим, що загрози безпеці тут не такі інтенсивні, як на східному напрямку. Крім того, загрози безпеці в Центральній Азії носять переважно нетрадиційний характер. Військово-політична сфера в регіоні є традиційною зоною впливу РФ – три з п'яти держав регіону є членами Організації договору про колективну безпеку.

Реалізація ініціативи «Пояс та Шлях» є зрозумілою відповіддю на комплекс нетрадиційних

загроз, які існують як у регіоні, так і в західних провінціях КНР. Економічні інструменти, які можуть стимулювати розвиток слаборозвинутих регіонів та, як наслідок, знімати соціальну напругу, розглядається китайською владою як ефективний метод боротьби з нетрадиційними загрозами безпеці. Залишаючи поза увагою питання впливу проекту на економічний розвиток регіону, варто зазначити, що будь-які відчутні зміни варто очікувати лише в середній перспективі. Водночас необхідність для Китаю гарантувати безпеку об'єктів, у які будуть інвестовані китайські кошти, та транспортні комунікації, що є стратегічно важливими для функціонування ініціативи, постане уже на початковому етапі. Ця проблема може стати основним драйвером поглиблення взаємодії Китаю у сфері безпеки в найближчій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ:

1. President Xi Jinping Delivers Important Speech and Proposes to Build a Silk Road Economic Belt with Central Asian Countries // Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. 2013. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzsysiesgjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml.
2. Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organisation. The Shanghai cooperation organization. URL: <http://eng.secsco.org/load/193054/>.
3. Albert E. The Shanghai Cooperation Organization. Council on Foreign Relations. 2015. URL: <https://www.cfr.org/background/shanghai-cooperation-organization>.
4. Peyrouse S. Central Asia's paradoxical role in Chinese foreign policy. East Asia Forum. 2018. URL: <http://www.eastasiaforum.org/2018/08/17/central-asias-paradoxical-role-in-chinese-foreign-policy/>.
5. Hu Jintao on tour of inspection of Xinjiang // AsiaNews.it. 2009. URL: <http://www.asianews.it/news-en/Hu-Jintao-on-tour-of-inspection-of-Xinjiang-16149.html>.
6. Lemon E. China, Russia and Security in Central Asia. Rising Powers in Global Governance. 2018. URL: <http://risingpowersproject.com/china-russia-security-central-asia/>.
7. Swanström N. The Security Dimension of the China-Central Asia Relationship: China's Military Engagement with Central Asian Countries. Institute for Security & Development Policy. 2015. URL: https://www.uscc.gov/sites/default/files/Swanstrom%20Testimony_3.18.15.pdf
8. Scobell A., Ratner E., Beckley M. China's Strategy Toward South and Central Asia. RAND Corporation. 2014. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR525.html.
9. Stronski P. China and Russia's Uneasy Partnership in Central Asia. Carnegie Endowment for International Peace. 2018. URL: <https://carnegieendowment.org/2018/03/29/china-and-russia-s-uneasy-partnership-in-central-asia-pub-75984>.
10. World Integrated Trade Solutions. URL: <https://wits.worldbank.org/>.
11. Rana P. Building Silk Roads for the 21st century. East Asia Forum. 2014. URL: <http://www.eastasiaforum.org/2014/08/16/building-silk-roads-for-the-21st-century/#more-43054>.
12. New five-year plan brings hope to China's west // THE STATE COUNCIL THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. 2016. URL: http://english.gov.cn/premier/news/2016/12/27/content_281475526349906.htm.
13. Full text of Xi Jinping's report at 19th CPC National Congress // China Daily. 2017. URL: http://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpcnationalcongress/2017-11/04/content_34115212.htm.
14. Mariani B. China's role and interests in Central Asia. Saferworld. 2013. URL: <https://www.saferworld.org.uk/downloads/pubdocs/chinas-role-and-interests-in-central-asia.pdf>.